

Velta Toma

Piezīmes
par sevi
pašu un
33
dzejoļi,
kas
atgriežas
mājās

Velta
Toma

Piezīmes par sevi pašu

un

20. gadsimā, kas atgriežas

mākslā

Grāmata par veidu
Veltas Toma
85. dzimšanas dienu -
1997. gada 31. jūlijs.

Vēl
Tomas

Grāmata nāk klajā
Veltas Tomas
85. dzimšanas dienā –
1997.gada 31. janvārī.

97-1
L 21

Latvijas Nacionālā

Piezīmes un Bibliotēka

L
810

— Velta Toma

Piezīmes par sevi pašu

un

33 dzejoļi, kas atgriežas

mājās

Rīga 1997

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~97-5.069~~

0303051590

© Velta Toma, 1997

© A. Mellupes SIA BO «Liktenstāsti» izdevums,
INGAS dizains.

Redaktors Māris Čaklais.

Foto no V. Tomas arhīva.

ISBN 9984-536-67-X

Piezīmes par sevi pašu

Tā esot bijusi neredzēti spalga ziema, sevišķi janvāra mēnesis. Tonakt, kad māte apgūlusi, mani gaidīdama, Lauskis spēris klēts pakšos vienā laidā un ārs bijis baltas mēnesnīcas pilns. Tēvs atreizu reizēm gājis uz aitu stallīti, kas bijis vecs un cauriem pakšķiem, un pārlūkojis, vai kādai jauneklītei aintai atkal jau nav atskrējis no upes kāds jērs. Tā viņš, vienu pakaļ otram zem kažoka pasistus, atnesis un turpat guļamā kambarī pie siltā mūrīša uz segas noguldījis, lai atžirgst un apsildās, septiņus baltus jērus. Īsi pēc pusnakts, starp pirmo un otro stundu, atskanējis un pārkliedzis jēru blēšanu cilvēka bērna pirmais brēciens. Pirmā meita ģimenē, un tā bijusi es, piedzimusi 1912. gada 31. janvārī Neretas pagasta Šausmānu mājās.

Kroņa māte – vecā Brinauskiene – mazgādama teikusi: "Sen neesmu šitik dūšīgas meitas saņēmusi, paskat, kas par muguru, i ūdens lāse nestāv!" Tā tas bijis, meita svērusi divpadsmit mārciņas un, nomazgāta un ievīstīta garā un platā jostā, nolikta uz spilvena, tūlīt iebāzusi dūrīti mutē un sākusī zīst. Bet tēvs teicis: "Es viņu neatdotu pat par visas pasaules zeltu."

Deviņu mēnešu veca meita skaidri runājusi dažus īsus teikumus un sākusī iet pati savām kājām, taču to ātri pārtraucis smags ga-

rais klepus. Divu gadu vecumā lielā sajūsmā par vecākā brāļa un kaimiņu zēna jaunajiem svārkiem sacerējusi un skaitījusi pirmo vārsmu: "Pogaini, pogaini visi mani zēni!" Bet, vecāsmātes iemācīta, zinājusi uzteikt dažu labu dainu, piemēram: "Suņi rej, vārti čīkst, bēdz, māsiņa, kambarī," – vai: "Paga, paga, paga, paga, melnacīte, pasacīšu bāliņam," – etc. Pāris pirmos labklājībā vadītos gadus aptumšojis uzbrūkošais Pirmais pasaules karš, kad tēvs mobilizēts un māte palikusi mājās viena ar diviem bērniem pie rokas, trešo zem sirds. Nepilnu triju gadu veca meita, celta uz bēgļu vezuma, izteikusi savu pirmo atziņu: "Cik ļauni, kad no savām mājām jābēg projām."

Mēs tomēr nekur tālu neaizbēgām, tas bija egļu mežs Velnadeksnis, kur mēs pārlaidām nakti, dzirdēdami, ka karš jau pie Daugavas. Līdz ar retiem Neretas ļaudīm griezāmieš atpakaļ jau lietuviešu izlaupīt iesāktā sētā. Sākās pirmie lielie notikumi, ko atceros pati, ne mātes stāstītus. Varbūt jau iedzimts, bet toreiz arī tieši aizsvilis naidis pret vāciešiem, kas aprakstīts stāstā *Pirmās sāpes*, kad laupītājs karavīrs sadzen sugas lopus kaušanai un par varēm izrauj no manām roķelēm manu mīļoto telīti.

Sākot ar mātes dzimtu, jāsaka: viņa dzimusi Neretas Svājānos kā ceturtā astoņu meitu pulkā, no kurām sešas izaugušas lielas. Desmit vasaras ganos atkalpot – tas bijis tēva

likums ikvienai, izņemot pašu jaunāko, kas agri aizgājusi uz Dienvidkrieviju par mājskolotāju, un mātesmāsu Mariju, kas, beigusi Mura – Paņemūnes mājsaimniecības un moderniecības skolu, arī kādā muižā dzīvoja vieglākas dienas. Trīs māšas ieprecējās tepat Neretas saimniekos, un veltīgas bija bijušas vectēva raizes, kur tik daudz meitu ar mazu pūru likšot. Viņš bija liela auguma, tumšiem, cirtainiem matiem, bargu skatu un balsi, bet gaišs cilvēks un liels grāmatu mīļotājs; turēdams plauktā ne tikvien Mancēļa sprediķa grāmatu un lasīdams *Pēterburgas Avīzes* un *Baltijas Vēstnesi*, bet arī vākdams un sūtīdams Barona tēvam dainas, viņš neliedza meitām teātri spēlēt un korī dziedāt. Vectēvs, cēlies no Neretas Šņorniekiem, saucās Jānis Šņore, par dzimtu bija iepircis Svājānus, kur savā laikā jau bija dzīvojusi rakstnieka Jāņa Veseļa mātes cilts. Aiztālās audzēs, kā nostāsta, saradojies ar poļu asinīm, viņš bija pārlietu lepns un, sev sievas Neretā ieskatīt nezinādams, aizbrauca uz trīsdesmit kilometru tālo Sunāksti un atveda Zalaku māju Grāmatnieku Maiju, vienīgo, kas, dzimtas zaram mērī izmirstot, bija šūpulī palikusi dzīva un labu radu uzaudzināta. Sunākstiete ar savu piemīlīgo slaikumu, skaisto, melnīgsnējo seju un tumšu matu vainagu trīskārt ap galvu bija klusi smaidīga un iecietīga sieva karstajam vectēvam. Brālēnos radodamās ar dzej-

nieku, *Dižlatviešu* autoru un kvēlo dekadentu Falliju, viņa trīs brālēnus zināja Tērbatā studējot un jau jaunās dienās auga Vecā Stendera piedziesmotā Sunākstē, arī Svājānos ienesdama viedu un senu garu. Viņas matu vainags ticis jaunākai meitai, bet smaidu gīmetnēs man paticis saskatīt manai mātei atdotu līdz ar balsi, par ko reiz dzirdēju sievas runājam: "Jā, kad to Svājāņu Olgu dzirdēja runājot, bija tā, ka gribējās viņu pašu redzēt."

Lielā Piektā gada apmāta, mana māte bija pazīstama ar visu tālaika Neretas ziedu: Skruzīšu Miku, Kalniņu Miku, Šausmānu Jurku un Kviču dēliem, kas visi bija karsti brīvības saucēji. Tā viņa, bāla, slaika, attapīga un tomēr itin kā skumja, saskatījās ar Jorģi Brunovski jeb Šausmānu Jurku, viendēlu un lielu māju saimnieku, gaišu un apdāvinātu cilvēku, ne visai čilu no vaiga, un 1905. gada rudenī atnāca uz Šausmāniem, mājām, kas sēd Susējas upes līkumā, slēpdamās aiz zirgu dārza bērzu draudzes un tiek daudzīnātas par skaistāko vietu pagastā. Jaunais saimnieks, liels dārzkopis, bija sadēstījis divus dārzus ābeļu un veselu astoņpadsmit kastāņu ap lieveņa priekšu un puķu dārzu uz upes pusi. Arī istaba bija jauna, gadsimta beigās celta, un ne par velti ļaudis teica: "Ir gan laime tai Svājāņu Olgai!"

Baigs šo māju liktenis, kaut gan vārds Šausmāni neesot no šausmām atvedināts, bet gan no kāda lietuviešu vārda, kas nozīmējot

saucēju. Jaunais saimnieks augšas kambarī augas naktis ar draugiem šapirogrāfējis proklamācijas un saukļus uz tautas sapulcēm, uz turējis arī sakarus ar Rīgas priekšpulkiem, bieži turp braukdams un atvezdams gan idejas, gan grāmatu saiņus. Māte, kam jau Svājānos Gēte un lielie krievu dzejnieki bijuši tuvi, nule lasījusi Raini, Aspaziju un pirmos skandināvu tulkojumus. Sirds paredzējusi ļaunu, un tas piepildījies, kad vīrs, tikko no Rīgas uz lekškrieviju ar dokumentiem atgriezdamies, uz vecu trijkāju krēsla pie pagastmājas turējis pēdējo runu, tautai gaviļējot; bet par vēlu brīdināts, otrā rītā, pa logu bēgot, kazaku nokerts un ievietots muižas cietumā. Vedot uz Jēkabpils cietumu, pa ceļam aiz Viesītes Zvirgzdāru silā nošauts. To agrā rīta stundā mātei pie loga pavēstījis viņas tēva sūtīts kalps. Kad aususi skarba februāra diena, viņas ar māsu braukušas trīsdesmit piecus kilometrus tālajā ceļā, lai pārvestu saimnieka līķi. Tas gulējis nojumē, kur vecais mežsargs, neskatoties uz aizliegumu revolucionārus no meža izvākt, to bijis iznesis līdz ar dzejnieku Jūliju Dievkociņu un Pilkalnes Pīskapa dēlu, studentu, pārsegdams ar linautu. Dievkociņam acenes bijušas lauskās, Jorģim Brunovskim galvaskauss čaukstējis sīkās drumslās, un visiem melnējuši pakausī tēmēto lādiņu izrautie caurumi... Viņas to cēlušas ragavās, cieši ietinušas, pārsegdamas ar zirga segu, lai no-

slēptu, jo bijis aizliegts nošautos pārvest, lai glabātu svētītā zemē. Mēms un salts bijis baigais brauciens, neaizmirstams, bet bez asaru. Tikai mājās, kad jau apkopts saimnieks gulējis šķirstā lielajā istabā starp savām grāmatām un apkārt degušas sveces, māte varējusi raudāt, taču ne izsamist, jo nēsājusi jau zem sirds jaunu dzīvību. Gaiši zilu krustu ar vārdu un piezīmi – nošauts tad un tad – darinājis galdnieks Baltužs, bet bērēs nācis tikai rets kaimiņš vai tuvinieks, visi bijušie no soda ekspedīcijas. Viens no todienu tuvajiem tapis Jorģis Toms, Neretas ūdens dzirnavu jaunais melderis, arī jau soda ekspedīcijas pie sienas likts, bet melderis – žīda laikus izpirkts, jo bijis stiprs strādnieks. Ne draudi nodedzināt mājas, ne kratīšanas vairs īsti nav spējuši biedēt, un, kad kādā dienā attāls kaimiņš atvedis un uz lieveņa nosviedis pāra desmit šauteņu, noteikdams: "Dari, ko zini, tās man deva tavs nelaiķis," – māte likusi aizjūgt zirgu un taisnā ceļā aizvedusi tās uz pagastmāju, kur vīri paraustījuši plecus, un tik ir bijis.

1906. gada augustā viņai piedzimis dēls Juris Miervaldis, un tam par krusttēvu nācis neviens cits kā Jorģis Toms, kas, Šausmānus bieži apciemodams, licies savs cilvēks un, pēc mātes domām, tīkojis pēc viņas neprecētās māsas. Taču pēc palamas Ūdeņa Toms, kas mātes pirmajām kāzām malis miltus un, gribēdams jauno Svājānu Olgu paķībināt, pazau-

dējis savu cepuri dzirnupītes straumē, kad viņa to atgrūdusi, 1910. gadā ienācis Šausmānu Uškuros. Te vēl valdījusi nelaiķa vīramāte un jaunā atraitne, taču ar lāča spēku, lielu augumu, brūnu bārdu un kuplu matu kodeļu un muti īstā vietā apveltītais Jorgis Toms ieguvis ne tikai saimes, bet arī Šausmānu mātes mīlestību. Dzimis viņš Pilkalnes Zvanītājos, bet, tēvam un mātei agri mirstot un mājām nākot zem āmura, uzaudzis pie tēvamāšas Rītes un Ilzu pagastu līkumā Melderišku lielajās mājās. Bieži baudījis audžumātes rīkstes, gājis ganos tās pašas desmit vasaras, auklējis trīs audžumāšas, bet arī sešas ziemas skolā laists, tur guvis slāpes pēc grāmatām visam mūžam. Ģimētie rādīja jauno, brašo melderi pie galdiņa, kur blakus vijolei grāmatu kaudze.

Tēvu atceros vienmēr darba skubā, ar jokiem, ar labu izteiku, visur pirmo, stiprāko, valodīgu un pret nabagajiem taisnu. Patika viņam korī dziedāt, godos ar mēru iedzert un senu tradīciju garā māžoties, un drasot naktis trīs, ja darbi ļāva. Ar māti viņi, likās, sapratās kā cimds ar roku: kur vienam joks, otram dziesma. Bet, vienu pakaļ otram laizdama dēlus pasaulē, lielajās mājās ar vienu kalponi un vecenīti pie bērniem, māte aizlūza veselībā un sāka izdilt. Tēvs bija stiprs, gāza vai kalnus un gribēja atspēt visu: darbus, sarīkojumus un ģimenes dzīvi. Māte atpalika no dažāda laba koncerta, atteikdama: "Bērnam nāk zobi,

sugas govs saslimusi,” – un tā viņu saderīgā dzīve sāka šķelties.

Bērnība mums nebija mīksta. Kā likums bija ganu gaitas, visi darbi, kur vien mazās rokas varēja lietā likt, – jo tikai tā bija audzināmi cilvēki, kas vai nu pavēlēs citiem, vai kalpos paši, domāja tēvs, un maigākā māte piekrita. Govis slaukt, aitas cirpt, cūkām ēdienu maisīt un nest sākām jau ar sesto dzīvības gadu. Cik dažu vakaru neesmu lūgusi Dievu: kaut rītā lītu! Tad mani neceltu ganos, ja leitēns Joza netiktu likts pie lielo darba. Gaidīja taču Susēja ar plunčošanos, gaidīja mazie brāļi un māsa ar rotaļām, bet man agri bija jābūt lielajai.

Mājās mani nevarēja iemācīt boksterēt, bet septiņu gadu veca tūlīt iemācījos lasīt Neretas Pētera-Pāvila pamatskolā, ko pēc Pirmā pasaules kara atkal atvēra un kur par pārzini bija atvests vestienietis, Cimzes audzēknis Viklandts, sirms, resns, bargs vīrs ar garu, izdilušu sievu, kas mācīja pirmskolu un pirmo klasi. Viņa mani lāgā necieta, jo biju pārāk droša un acīga un aiz pārskatīšanās nebiju vis viņai skolas pirmajā dienā roku pabučojusi, bet viņu audžumeitai, resnajai, gaiši iesarkanīem matiem, labsirdīgi smaidošai Alvīnei, kas bija skolas apkalpotāja... Cik liktenīgi, viņa kļūva par manu pamāti Kanādā...

Alvīne mani un citus bērnus ļoti mīlēja, un tā vieglāka tika dažā negribēta klavieru spēles stunda vai dažā nakti silti pārgulēju viņas spil-

venotā gultā, kad ārā gāza lietus un mājās negribējās tos trīs kilometrus kāpt. Jā, ziemā bija grūti ar iešanu uz skolu, jo nevarēja mūs ik dienas kā kungus ar zirgu vest, un apavi mums bija kādi kuram, lāpīti un salasīti, par lieliem vai apauguši. Bet tāda staigāšana bija laba, un, mājās atnākuši, mēs ēdām visu, kas nekustēja. Taču, nākot pēdējās klasēs, mēs pārnakšņojām skolā, tikai sestdienās pārnākdami, lai atkoptos pēc nedēļas pusbada. Toreizējā skolas saimniecība vēl tālu stāvēja aiz pēdējo gadu brīvās Latvijas labās skolu iekārtas. Mēs ēdām sausu visas reizes, stāvējām pie kastītēm ar rikām rokās un piestrēbām tējas ūdeni ar cukuru. Nē, vakaros mēs ar talku mizojām pašu pēc saraksta un kārtas atvestos kartupeļus un vārījām divus katlus vienu pakaļ otram – vienu meitenēm, otru zēniem. Tad sasēdām ap lielo galdu skolotāja viruvē, kur viducī kā maizes kukulis gulēja astoņpadsmit mārciņu smagais Viklandta runcēns, mērcējām kartupeļus sasildītā biezpienā vai taukos un kļuvām mundrāki. Taču uz pavasari mēs bijām bāli kā kartupeļu asni, un Dievs vien zina, kā mēs diloni nedabūjām. Bet gara možuma mums netrūka: tika lasītas aizliegtas grāmatas: zēniem – *Tarzāns*, mums – Ivandes Kaijas *iedzimtais grēks* un Jaunsudrabiņa *Vēja ziedi*, ko paslepen pagādājām un laidām no rokas rokā.

Trešajā pamatskolas klasē rakstīju domu-
rakstu par pavasari, beigās pielikdama astoņu
rindu vārsmu ilustrācijas vietā, jo zīmēju vāji.
Par to mani latviešu valodas skolotāja Januško
kundze, kas bija dzimusi Lielsesavas Pūciņos,
tikai no Sibīrijas līdzī veda vīru baltgvardu ar šo
krievisko uzvārdu, mani slavēja, jo bija allaž
mūs mudinājusi mīlēt daiļliteratūru, teikdama:
"Bērni, lasait grāmatas ar zīmuli rokā un ik
skaistu teikumu izrakstait savās piezīmēs, tā
papildinādami un veidodami sev labu valodu."
Bet, uz mājām ejot, es birdināju asaras, jo
brālis Juris Miervaldis mani zoboja par dzej-
nieci. Taču asaras apžāvēja tēvs, iesēdinā-
dams klēpī un atšķirdams burtnīcu, jo ar viņu
mums jau bija norunāts, ka dienās būšu ak-
trise. Šī doma bija manī iesēdusies, kopš sešu
gadu vecumā redzēju lauku teātrī *Sprīdīti*.

Visvairāk raīžu un apkaunojuma manā
bērna mūžā man bijis no klavierēm. Es nezi-
nu, kā mans visādi gaišais tēvs to nesaprata!
Viņš bija Viklandtam atdevis divus vezumus
labākā dābola tā resnajām sugas govīm, lai
es augu ziemu ik dienu vienu stundu mācītos
klavieru spēli. Bet labas klavieru mūzikas es
nekad vēl nebiju dzirdējusi, un vecais flīgelis
plinkšķēja ar daudziem kurliem taustiņiem tā,
ka man metās izmisīgi skumji kā nekad un ne-
kur. Es pietupos pie Januško kundzes sudra-
bainā Sibīrijas vāverīšu kažoka, kas karājās
stūrī; tas bija pirmais, ko savā mūžā redzēju,

glaudīju to un vēros pa logu, līdz atskanēja atpestītājs zvans. Sestdienās vai piekdienas vakaros, atspēlējot uzdoto, es tiku sunīta par slinku un nedzirdīgu un kaunējos ļoti, taču nespēju laboties. Satraukumu un lūzumu manā dvēselē nesa kāda pavasara diena, kad mēs skolas priekšā rakām puķu dārzu un pa vaļējo pārziņa logu kā karogi vējā lidoja varenas skaņas. Izrādījās, Žīdeļu Lejnietka Pēteris bija pats uz savu galvu iemācījies Bēthovena *Mēnesnīcas sonāti* un spēlēja to tā, ka pat pārzinis bija pārsteigts. Pēc tam mani pie klavierēm dabūja tikai tad, kad noķēra ar varēm un pieveda, bet Žīdels, kā mēs viņu saucām, drīkstēja ielavīties visās man nozīmētās stundās un spēlēt, cik viņam patika.

Viklandts, kas vecākās klasēs pasniedza latviešu valodu un literatūru, bija paslinks. Viņš labprāt iezvila solā un lika kādam no mums vadīt stundu. Zēns vai meitene, kas spēlēja skolotāju, stāvēja klases priekšā, izsauca un lika stāstīt uzdoto. Klasē sēdošie pēc tam varēja pieteikties ar piezīmēm, papildinājumiem, par ko arī saņēma atzīmes, ja tie bija vērtīgi. Sacensības gars tā aizsvila un šķīlās asprātības, ka dažu labu palamu kāds dabūja uz visu skolas laiku. Reiz kāds zēns, kas neklausījās, bet izsaukts tik vien zināja kā atkārtot: "Lapas Mārtiņš, Lapas Mārtiņš..." – un sākt raudāt, uz visu laiku saucās Lapas Mārtiņš. Un kur tad lieliskās apdziedā-

šanās dainu teikšanas sacīkstes! Kā mēs tās kalām galvā, slēpdami dainu grāmatas, meitenes no zēniem – un otrādi. Visa pamatskola bija sapulcināta, protokolētāji asināja zīmuļus, teikt gribētāji sarka un drebēja, un tad sākās: izaicināja meitene, atteica zēns; neceldami roku, cēlās, kas prata izteiku atsist, un tā viļņojās, smieklos dārdēja, šalca visa klase, un kūšāja jaunās sirdis. Mēs, meitenes, uzvarējām, un Viklandts man ielika rokās piecdesmit lokšnes Līgatnes pirmo papīru kā pirmo godalgu: es biju zinājusi simt astoņdesmit apdziedāšanās dainas no galvas.

Mājās bija krīze, jo 1925. gada agrā pavasarī tēvs bija aizbraucis uz Kanādu, lai, pirms nomirst, redzētu pasauli un ātri sapelnītu naudu, ko mājas ierīkot pa jaunai modei un skolot bērnus, kas bijām pieci gabali. Ligzdā bijām sākot ar astoņpadsmitgadējo Juri Miervaldi, kas gāja Rīgā ģimnāzijā, un beidzot ar mazo Imantu, kas zīda mātes krūti. Mātei veselība galīgi salauzta, likās, arī sirds, jo agri viņa man uzticēja visas savas bēdas. Tā bez laika pieaugu garā, bet sāku vārgt miesā, jo agri jūdzos lielo darbā un pienākumos.

Visasāk grūto bērnību jutusi ļoti apdāvinātā māsa Lūcija, kas vareni zīmēja un sapņoja kļūt skolotāja, bet palika par saimnieci un audzēja skaistus zirgus. Lielais brālis kļuva virsnieks, jo studijām nebija naudas, jaunākais – Ārijs – apmeklēja dzelzceļa tehnikumu Daugavpilī, jo jau bērnībā izjauca un salika

mātes šujmašīnu, tā ka neviens nemanīja, ja neaizmirsa kādu ritenīti savā kabatā... Pastarītis Imants bija laimīgāks un virināja hercoga Pētera ģimnāzijas durvis, jau agri uzrakstīdams pa sparīgam ievadam *Zemgales Balsij* un *Jēkabpils Vēstnesim*. Un visus mūs uz saviem pleciem turēja allaž māte, vārga veselībā, bet stipra garā un mīlestībā, teikdama: "Tāda mana veselība kā citu slimība," – vai: "Man jau vairs pašai nekā nevajaga."

Atpakaļ atsākot, kad pienāca rudens braukt uz ģimnāziju, raudājām māte un meita; māte – skaidrodama, lai vēl gadiņu paciešos, jo raža tik liesa, meita – gribēdama skoloties un dienās būt aktrise. Rezultātā meita ar tēva cieto galvu un izteikto egocentrismu aizbrauca bez atļaujas; vēlāk viss tika piedots, bet rocība bija maza, un, ik latu sauļā apgrozīdama, māte palīdzēja, cik varēja. Viņa bija ar labajiem vecu laiku ieskatiem; labāk neēdis apgullies, nekā paliec otram parādā; un tā pēc neražas gadiem skaistās un staltās ēkas sāka sagraut, jūmti plīst, jo nebija liekas naudas, ar ko pielāpīt, bet abas rokas pakoja saiņus lieliem un maziem skolā gājējiem. Ģimnāzija tika izieta ar vienu plānu mētelīti, bez uzkurpēm, ar allaž salāpītiem ceļgaliem, kaut tā patika skaistas lietas.

Sākums Jēkabpilī bija labs, jau pirmajā stundā vēsturnieks Štokmanis, kas mums

Latvijas Nacionālā

BIBLIOTĒKA

97-5-069

mācīja arī latviešu valodu, saņēma: "Nu, nereties, tās man allaž bijušas labākās skolnieces, jo Pētera-Pāvila pamatskola ir labākā visā apriņķī." – Taču matemātikā, respektīvi, algebrā un ģeometrijā, mēs bijām tālumnieki un tumsoņi, un tās pēc klavieru spēles bijušas mana mūža vistumšākās stundas. Ja man bija vienpadsmit piecnieku un Štokmanis nokremšķināja, lai mani slavētu bez gala, tad, ieraudzījis kā divpadsmito apaļu divnieku algebrā, viņš nosarka un murmināja kaut ko par apdāvinātību, pats līdzī ciezdams, jo mani gaužām ieredzēja. Pie viņa mēs kārtojām un papildinājām Jēkabpils ģimnāzijas vēsturisko muzeju, kas vēl pēdējos Latvijas gados bija varens un bagāts; ar viņu lasījām klasiskus un lugas; īpaši es mīlēju visai klasei lasīt, un tās man bija lielas stundas.

Rakstīju arī dzejoļus un slēpu zem spilvena; piecnieki bija tie, ko Štokmanis lika par domrakstiem, gan piezīmēdams, ka rokraksts nevīžīgs. Ļoti patika lugas un dzejas no galvas iemācīties, un pirmais bija Fricis Bārda, kura abas biezās dzeju grāmatas zināju aizvērtām acīm atskaitīt, vai tas bija garais *Skaidu spilvens* vai *Svešinieks*. Pēdējā skolas gadā Neretas lauksaimniecības bibliotēkā, ko jo kuplu turēja Lodziņa tēvs, biju uzgājusi Virzas tulkoto *Franču liriku*; nu Bodlērs, Ronsārs bija tie, ko labprāt skaitīju. Atmiņa man bija spoža, vajadzēja tikai reizi ie-

mest acis grāmatā, ja tās bija valodas vai vēsture, un fantāzijas spārnota atsacīšana varēja sākties – rindu pa rindai redzēju acu priekšā un varēju uzteikt. Šī īpašība, liekas, mantota no mātes, kas ik darbam, būdama labā omā, pielika pa senai lietuviešu dziesmai vai latviešu retai dainai; vai tā bija maizes cepšana vai dārza zieds, kam viņa dienas gaitās gāja tikai garām, viņa skaistumu visur mīlēja. Māte bija pirmā, kas pamanīja saplaukušu krūmu un sauca mūs, jaunos: "Redziet, jasmīni zied!" Māte bija tā, kas siltās, lietainās jūnija novakarēs apsēdās uz lieveņa un klausījās lakstīgalu dziesmās no Puļpu pakrastes ievām. Arī darbu viņa mīlēja tik aizrautīgi, ka sadega un izvārga, to laužot, bet redzēja skaistumu caur sviedriem un nogurumu. Neesmu ar viņu bijusi dievnamā, ļoti nedaudzas reizes tirgū vai ciemos: mātei gluži vienkārši nebija vairāk vaļas kā vakaros šad tad atšķirt Jauno Derību un klusībā palasīt. "Dievs jau redz, ka man nav laika uz baznīcu iet. Viņš man piedos," viņa atteica ik mudinājumam. Bet liekas, ka pēc tēva aiziešanas viņai sāpēja ļaužu acīm rādīt savu kluso un lepno vaigu, jo diezgan viņi rēja tāpat, piepīdami visam nostāstam romantiskus iemeslus un teikdami: "Šausmāns aizbēga."

Pēc ģimnāzijas, tāpat bez atļaujas un svētības, ar asarām un uz savu atbildību aizbraucu uz Zeltmata dramatiskiem kursiem. Bet tai laikā jau daudz biju strādājusi pa vasarām – uz pienotavu braucot, rudzus sienot un mēslus ārdot, tā ka māte uz mani lepodamās teica: "Tu esi kaķis, kas vienmēr kritīs uz kājām." Rīgā mita mātes vecākā māsa Jonce, kas reiz bija dzīvojusi Maskavā un Pēterpilī un, lielos krievu teātrus skatījusi, sapņoja no jaunākās meitas deļotāju izaudzināt. Tā arī absolvēja Vīgneres Plastikā skolu un aizbrauca uz Spāniju. Mātesmāsa bija manā pusē un pajumti Krāsotāju ielas pagraba vienistabas dzīvoklī man labprāt ierādīja. Tikai īstā nelaime drīz vien sākās ar kursiem pašiem, jo mana nerimšas dvēsele tur neatrada tā, ko bija alkusi, Pētera-Pāvila pamatskolas rījā *Indrānus* spēlējot vai ģimnāzijā Hauptmaņa Hanneli pārdzīvojot. Dailes teātrī, kur toreiz Zeltmata kursi mita divās šaurās pagraba telpās ar septiņdesmit nesekmīgiem un apdāvinātiem jauniešiem, bija idejiskā krīze, un kasi uz ūdens tikko turēja *Trejmeitiņas* un *Skaistā Helēna*. Bet province man nebija mācījusi lētus jokus, salkanu mūziku un plikus stilbus augsti vērtēt. Izņemot deklamāciju, ko mācīja pats sirmāis Zeltmatis un kur man bija sekmes, nekas neiespēja remdēt sirdi. Pie Veica un Mača, kas iestudēja skatus ar trešo kursu, mēs netikām, bet mīmikā plikpauris

krievs Arbēņins tik sveši un brikni vaibījās, ka jūsma apsīka. Plastiku lēkt mācīja Ertnere Dailes teātra foajē telpās, kur pie malu galdiņiem aktieri sūca alu un apvērtēja glītākos meiteņus. Kaut Ertnere čaklākām solīja mēmās lomiņas bērnu lugās, man viss likās neīsts un veltīgs, un lielais mērķis izplēnēja izmisumā: nav teātra, kur es spēlēšu Žannu d'Arku, nav tāda teātra, par ko mēs ar tēvu sapņojām. Jā, tēvs man šad un tad sūtīja pa sūri grūti iekrātām dolāram un piemetināja mācīties no Ludmilas Špīlbergas, ar kuras brāli inženieri viņš Kanādā bija sadraudzējies. Bet lielā māksliniece, kas vēlākos gados ļoti patika, toreiz jauneklei likās pārāk nervoza un mocījās ar savu brāzmainību. Tad jau vairāk saistīja Viestures dziedoši melodiskā balss, lielais Lācis un aristokrātiski bālais, noslēpumainais, atturīgais Veics. Pie tam vēl nelaimīgi iemīlējās kādā skaistā, bet vājā aktierī, un viss tas kopā nodzina mani līdz garīgam sabrukumam, tā ka otrā kursa pavasarī, kad jau bija apsolīta Mārikas loma Zūdermaņa *Jāņugunīs*, dezertēju. Sirds sadzija pāris gados, bet ar teātri asi slimoju vēl ilgi. pat paslepus gāju, jau sieva būdama, uz Čehova studiju pieteikies, lai atsāktu gaitas. Taču nesekmīgie zeltmatieši, kas tur slaistījās pa jaunu, mani laikus atbiedēja tā, ka uzdevu uz visiem laikiem. Vēl šobaltdien, skatīdama labu lugu, dzīvoju ar visu dvēseli un būtību līdzī,

bet dažas sieviešu lomas tā iekāroju, ka spēju raudāt kā bērns. Tā tas tragiski notika Zīverta lugas *Vara* ģenerālmēģinājumā, kad man patika Martas loma.

Pēdējo alpu – pēc pamatskolas un ģimnāzijas neapzinīgiem mēģinājumiem – atsāku rakstīt 1936. gadā. Biju aizgājusi no neizdevušās laulības (ar virsnieku-žurnālistu Georgu Timušku) un, negribēdama jau tā daudz cietušo māti lieki sāpināt, nebraucu uz Šausmāniem, bet uzsāku ierēdnes – inteliģentās bezdarbnieces gaitas Satiksmes ministrijā. Pirmo dzejoli uzrakstīju, no darba iedama, iemetu *Jaunāko Ziņu* vēstulju kastītē un jau pēc pāris dienām 1936. gada 15. jūlijā lasīju nodrukātu ar visu pseidonīmu: Velta Pavasara. Tas mani tā sadrošināja, ka drīz vien studentu mēnešrakstā *Universitas*, ko vadīja rakstnieks Edvīns Mednis, parādījās vairāki mani iesācējas dzejoļi gan ar Veltas Pavasaras, gan ar Veltas Toms vārdu. (Tikai vēlāk dzejnieks Cedriņš mani pierunāja lietāt "a" galotni.) Un tad jau dažu labu manu skicīti dzejnieks Vitolds Žībelis, reiz Jāņa Lapiņa audzēknis un cerība, aiznesa uz *Brīvo Zemi*, kur *Ilustrētā Pielikumā* Pētersona jaunkundze tos mīļuprāt ievietoja; tur bija: *Baļķi iet, Salmu gredzens, Dieva ausī* etc. Minētais dzejnieks mani lūdza palikt pie prozas, bet nerakstīt dzejoļus; to gan viņš 1944. gadā Tērvetē Mātes dienas svinībās sirsnīgi atsauca. Viņš arī bija tas, kurš manu

dzejoli (*Šķiroties*) 1937. gada rudenī aiznesa Virzam, un lielais dzejnieks to ievietoja *Brīvā Zemē*. 1937. gada Lieldienās *Brīvās Zemes* literārā daļā sekoja garāks stāstiņš *Dievmāte piedeva*; izlasīju to pa ceļam no Gaiziņā noslēpotām Lieldienām un biju ļoti laimīga.

Atceros kā šodien, kā reiz 1938. gada februārī iegāju *Tēvijas Sarga* telpās un taujāju pēc redaktora Viļa Cedriņa, skatīdamās jo bailīgi uz ducīgo Arsēniju Podnieku. Viņš, fauniski smīnot, norādīja uz jaunekli, kas sarkdams cēlās, un stomīdamies un apmulsuši mēs sarokojāmies ar stalto, jauno un izskatīgo *Sidra-ba jātnieka* autoru. Sākās skaista dradzēšanās ar stāsta slīpēšanu, ko nodrukāja vispēdējā *Sējēja* numurā Jānis Lapiņš, bet Anšlavs Eglītis ieteica turēt par romāna fragmentu; tas saucās *Mātes pūrs*, un viela bija ņemta no manas dzimtās puses. Izlabojām vienu rindu *Maizes Klaipā*, un to ievietoja *Tēvijas Sargs*, turpinādams ar tēlojumiem *Pēdējais precinieks*, *Aita* etc. un skicīti augšzemes dialektā. Skaisti, bagāti novakari bija Cedriņa šaurajā istabā pie literāta Egles, kur apgrozījās arī Virza un deva svētību *Seviljanas vārdam*. Reiz, Viesturdārzā pastaigādamies, paviljonā uzgājām toreiz nolamāto *Māla Anša* autoru Eriku Ādamsonu, ar ko Cedriņš iepazīstināja, saukdams par angļu ezerskolas dzejnieku. Tikai tagad, iemīlēdama Kītsu un Šelliju, saprotu abus šos dzejniekus un piezīmēto.

Ar Cedriņu daudz maz tikdama uz dzejas ceļa, tomēr biju saderinājusies ar jaunu entuziastu dziednieku un Universitātes asistentu Nikolaju Skuju (pedagoga-literāta Aleksandra Skujas dēlu) 1938. gada 13. augustā. Vīrs centīgi strādāja zinātniskā laukā un mīlēja grāmatas, arī teātri un bija kritiķa Kārļa Strauta ciešs domu draugs. Viss mājas darbu slogs gūlās uz maniem pleciem, jo vīrs vairāk domāja par zinātnieka darbu nekā par naudas pelnīšanu, tā ka uz pāris gadiem aprāva manas dzejas aizsākto meldiņu. Retu skicīti aiznesu uz *Mūsu Mājas Viesa* redakciju, kur laipnais Oļģerts Liepiņš centās iztaisīt no manis žurnālisti, uzdodams uzrakstīt feļetonu par Jaunsudrabiņu un Vainovski-Sukuburu, kas bija nocirpuši bārdas. Liekas, feļetons nebija bezjēdzīgs, jo kā vadošo moto liku Pēteri Lielo ar bajāru bārdiņi apciršanu un loga ciršanu uz Eiropu; bet, sak, kam tad nu šie, kas mums logu uz Vakareiropu izcirtuši, paši labprātīgi bārdas aizliedza? Taču to nenodrukāja, jo Rīgas dāmas bija uz Jaunsudrabiņu noskaitušās un izdevēja kundze aizliedza par tik nemorālisku autoru, kas šķiras no sievas un uzraksta *Neskaties saulē*, rakstīt ģimenes lapā. Mēs ar Oļģertu Liepiņu garži nosmējāmies, jo abi ļoti mīlējām Jaunsudrabiņu.

1941. gada kara sākums atkal lika atgādāt baigo Šausmānu cilvēku likteni: Limbažus no boļševiku bandām atbrīvojot, 1941. gada 4.

jūlījā krita virsleitnants Juris Miervaldis Bru-
novskis, mātes pirmā vīra dēls un mūsu pus-
brālis, atstādams nesen apņemto sievu mātes
cerībās. Māte redzēja vedeklu pārņemot viņas
pašas jauno dienu likteni, taču nesarūza. Bija
aizvesti uz Sibīriju radi un kaimiņi, un viņa rau-
dāja par visu lielo postu, sacīdama: "Nezinu,
kuru vairāk žēl, dēla, kas, karavīra mūžu
piepildījis, guļ svētajos Brāļu kapos, vai kaimi-
ņu, ko necilvēki aizveda ar sīkiem, maziem
bērniem vergu ceļu..."

1942. gadā, gleznotāja Fridrihsona mudi-
nāta, iedevu savus dzejoļus dzejniecei Elzai
Stērstei izlasīt; kad aizgāju tos saņemt un
pavaicāt, vai no manis varētu kas labs izvei-
doties, viņa saņēma rokas: "Ja dzejnieks
(domāja Edvartu Virzu) jūs ir drukājis, tad
nemaz vairs nav šaubu – jūs būsit dzejniece."
Tik dedzīgi un cēli viņa ticēja lielajam
Straumēnu autoram, ko skaitu gara rados un
krusttēvos.

Rakstnieks Jānis Veselis, neretietis, kas
mani ap šo pašu laiku ieveda *Latvju
Mēnešrakstā*, nodrukādams *Dziesmu naktī* un
vēl labu tiesu dzejoļu, ir arī mans pirmais
priekšstats par rakstnieku. Būdama gadu devi-
ņu desmit skuķe, vienmēr ciemojos Pogelēs,
kur bija ieprecēta skaistākā mātesmāsa Eli-
zabete. Māsīca Lucija, toreiz jau smuidra jau-
nava, bija izskatīgākā un mutīgākā meita visā
pagastā. Jānis Veselis, kaimiņos Āņiņos pie

sava tēva vasaras pavadītāms, šad tad snāja uz Pogeļu pusi. Piestāsta, ka Oģu Lucija viņa romānā *Enģelis Ūfirs* esot tā kā rada Pogeļu Lucijai... Tā reiz vienos Jāņos, meijotā istabā sēdam laba saime, pieaugušie vai viss Neretas krējums. Sēd vienā nostūrī tāds savrups, kluss, pabāls jauneklis melnās drānās. Pogeļu Lucija, man garām iedama, piegrūž: "Tak rakstnieks, Āniņu Janks!" Viņa jau zināja, ka es esmu agna uz dzejām, grāmatām un teātri. Skatos, un kauns tā taisni virsū skatīties, kā cilvēka neredzējušai. Ātri viņš tovakar izgaisa, teica aizgājis mājās, moži, ka atnākšot vēlāk vēl. Tovakar neatnāca, bet dienas divas vēlāk tā pati Pogeļu Lucija un Austra, balsnēja, gaišmataina kā pati Laima (diezin, vai J. V. dažu labu savu latvisko jaunekli nav pēc viņas vaiga darinājis?), un es, ejam uz upi mūdāties. Tikušas aiz Āniņu krūmiem, šās krastā nosviež drēbes, pieteikdamas: "Pastāvi, pauseknē, vai tikai tas Āniņu Janks te atkal neokšķerē..." Es stāvu, dairos, paeju uz krūmu pusi, nekā – tikai viens nātnās biksēs pielīcis pazūd elkšņos. Nosviežu kreklu un brienu pie šām Vilku braslā, sak, tā un tā, ne smakas no Āniņu rakstnieka, tikai viens šitāds. "Ultā!" nosaka Lucija (viņa domāja – muļķe) un šaipās: "Tas pats tad ir bijis." Bet es viņai nespēju ticēt toreiz, jo tas tak izskatījās pulka citādāks par to Āniņu Janku, ko biju redzējusi Jāņu vakarā Pogeļēs. Šodien man

šos abus tēlus būtu vieglāk savienot, bet nav vairs Lucijas, kam to varētu pasacīt.

Kad sāku domāt par savu pirmo grāmatu, dzejnieks Andrejs Johansons labprāt pārskatīja manuskriptu, bet labvēļos bija pats rakstnieks Kārlis Zariņš, kas atzina manu dzeju, bargi sunīdams par stāstiem, mācīdams, ka proza tikpat rūpīgi darināma kā dzeja. Vārda došanai grāmatai krusttēvos skaitu Anšlavu Eglīti, jo viņam patika sonets *Minējums*, tādēļ tas arī tika grāmatas virsrakstam. Draugs un smalka māksliniece Veronika Janelsiņa darināja skaistu, baltu vāku ar klasiskā gaumē izvētiem burtiem un ornamenta vinjeti. Ģīmetni, kas ar ogli bija uzmešta gleznai, Oļģerts Liepiņš prata izkaulēt grāmatas priekšlapai. Toreiz tā bija tāda mode, un es gan dairījos, bet šie zobodamies mani pielieca. Grāmata iznāca 1943. gada jūnijā 2000 eksemplāros un dabūja krietnu stroju, ir savu svētību no redaktora Jāņa Grīna (rakstīja *Latvju Mēnešrakstā*) ar piezīmi, ka man esot radniecība ar Annu Brigaderi. Andrejs Johansons redzēja intelektuālās Strēlertes ēnu pār mani, no kā gan negribu vairīties, apbrīnojot viņas skaidrību un smalko pantu tūlīt aiz spožā un spēcīgā Virzas. Taču Andrejs Johansons piebilda, ka par *Sēļuzemi* man esot un būšot kas savs sakāms, vēl paslavēdams mīlestības liriku. Visa šī kritika likās – tā sakot – lai vilks paēdis, bet kaza dzīva, ar tam laikam rak-

sturīgo remdenību. Biju neapmierināta toreiz, šodien domāju, ka tā bija pārāk saudzīga. Vītauts Kalve *Izglītības Mēnešrakstā* ticēja un bārās, atkal visu cerību likdams uz latvisko novada spēku manā dzejā. Bet pirmie kucēni bija noslīcināti, un gandarījums tas, ka divus *Minējuma* dzejoļus (*Magoņu miegu* un *Vecās mātes gultu*) no galvas skaitīja Eriks Ādamsons, šis, kā Kārlis Zariņš teica, lielākais jūsu ģenerācijas dzejnieks. 1943. gada aprīlī, kad Nacionālā teātrī pirmo reizi jaunos dzejniekus laida pie vārda, Jānis Rudzītis mani draudzīgi ievadīja, vēl nocitēdams veselu vārsmu no *Augšzemes kalna*, ko gan pēc gada *Zemgales Balsī* pats nopēla, manu saplūinīdams par Medeņa pabērnu. Tas taču viss ieveda citu jauno literātu pulkā, tuvinādams arī vecajiem, un deva ticību darbam, par ko Anšlavs Eglītis mīlēja teikt, ka pēc gaumes un talanta tas esot galvenais ik māksliniekam.

Šausmānos vairs dzīvoja tikai māte, vienuļa kā viņās Lielā Piektā gada dienās, bet sāpju pārlietu šausta: bija miris jaunākais, apdāvinātākais un tēvam vislīdzīgākais dēls Imants ar smago meningīta sērgu. Vidējais brālis Ārijs no skolas sola bija brīvprātīgi un bez mūsu ziņas pieteicies leģionā, tā stādā mies kritušā pusbrāļa vietā. Māsa Lūcija bija aizprecēta uz Jēkabpils Vidsalu un atbrauca tikai reti; bet man, mājās uzrodoties un māti uz Rīgu aicinot, nebija nekādu panākumu.

"Vecu koku nevar pārdēstīt, meit! Kapteinis paliek pēdējais uz sava kuģa," bija viņas atbilde, kaut nojauta teica, ka redzami pēdējo reizi, jo lielgabali grāva jau pie Daugavpils. Mājas atstāju 1944. gada 9. jūlijā.

Kam manis vajadzēja? No Vidzemes frontes, kur to bija ienesuši frontes sagrāvumi Opočkā, sauca vīrs dziednieks, un jūlija mēneša beigās mēs satikāmies Liezeres skolā, kas mirka asinīs un tvanēja vaidos. Reiz te bija mācītis Vilis Plūdons, lielais Zemgales balāžu dzejnieks... Tagad šeit pirmā pārsienamā punktā pārtapu par cietāku cilvēku; kaut rakstīt nenesās dūšā, bija gan apsolīts *Tēvijai* dažs ziņojums. Liels un baigs viss bija, un mute klusēja, rokām darot visnepieciešamāko un palīdzot ievainotiem. No *Vidzemes dienām*, ko pa fragmentiem drukāja *Daugavas Vanagi*, neko lielu neturu. Vēl neizvētīts, tanīs dienās sasteigts darbs, bez perspektīves, ko nostāda laika tecējums. Dažs to dienu dzejolis, ievietots *Tēvijā* vai *Berlīnes Avīzēs*, sver vairāk.

No degošās Vidzemes cauri Rīgai ar ievainoto transportu izbraucu 1944. gada 9. oktobrī uz Kurzemi. No Liepājas ar kuģi 20. oktobrī ceļā uz Vāciju. Ceļā – uzlidojums pēc uzlidojuma.

No 1944. gada novembra vidus līdz 1945. gada februāra sākumam mitu kara izpostītā un ikdien bumbotā Berlīnē.

Tālāk – uz Halli un Manheimu, kur mitu no 1945. gada jūlija līdz 1948. gada oktobrim, strādādama amerikāņu sarkanā krusta aprūpes birojā par tulku mašīnrakstītāju.

Ko deva Berlīnes nakts, kad viesnīcā salstot rakstīju, vai tā būtu *Brāļa meklētāja* vai *Varoņa spīts*, ik dzejolis ir *Latvieša sievā*, manā otrā grāmatā, ko izdeva Gaismas pils apgāds Hanavā ar mākslinieka Harija Gricēviča darināto latvisko vāku 1946. gada rudenī. Poēma *Sēļuzemes sestdiena*, pirmmetā iecerēta pēdējā ciemā pie mātes, raugoties, kā viņa mūsu vecajā kukņā veido, pārkrusta un iešauj krāsnī maizi. Pirmās aliterācijas tūlīt uzņemtas, pēcpusdienā uz pastu ejot: "Parupjais pakulu priekšauts apsiets ap jozmeni slaiku, krūtis kā karašu klaipiņi," – etc. Rīgā kādu vakaru pirms kārtējā uzlidojuma uzrakstīts pirmais fragments, kas gāja bojā uz kuģa līdz ar pāris dučiem *Vidzemes dienu sonetu* un pirmo iecerēto un jau sastādīto prozas grāmatu *Ābolu istaba*.

Atsākot prozu, acīs paturēju mūsu lielo meistarū Jaunsudrabiņu, manas puses cilvēku, smalku stilistu un gudru valodnieku, ar viņa svētīgo teicienu: "Ja tu nezini, kā kādu teikumu sacīt, atminies, kā to būtu teikusi tava vecāmāte, – viņai gramatikas likumi vēl galvu nejauca un valoda bija dabīgi pareiza." Skalbi, mūsu sirds un saules dzejnieku, pieminu par viņa smaidā teikto pamācību: "Un meklējiet

vārdus, savus vārdus.”

Gaužām trūka *Latvju dainu* un to papildinājumu, ko kopš 1942. gada ik vēlus vakarus šķirstīju, izrakstīdama Sēļuzemes iesūtītās dainas kā palīgvielu pasāktai poēmai *Sēlietes vedības*, kas varbūt būtu kļuvusi senu paražu un likteņu luga. Trūka zemes zem kājām, kas deva spēku, ik vasaras basātņi staigājot pa Šausmānu ārēm, kas veda pašu pie sevis un savas cilts atpakaļ, liekot saklausīt sevī tēvu un māsu balsis no laikiem un aizlaikiem un vedot uz pilnīgāku savu izteiksmi un stilu. Dzeja palika un kļuva par dzīvi.

Uz Kanādu izceļoju ar radu izkārtotiem dokumentiem 1948. gada 17. novembrī kuģī no Lībekas.

Esmu dzīvojusi Kanādas rietumos, trīsarpus gadu Ņujorkā, bet visilgāk Toronto, kur patlaban mītu.

Kad biju pāri pussimt gadu mācījusies dzīves augstskolā, kā arī klausījusies lekcijas universitātē filozofijā un angļu literatūrā un jutos tālu no tā dēvētās "augstākās izglītības", atskārtu, ka man vistuvā dzīves ziņa un gudrība slēpjas tieši tautu gara mantās, īpaši latviešu tautas dainās.

Pēc divdesmit pieciem svešumā vadītiem gadiem uz dzimteni pirmoreiz devos 1969. gada jūnijā.

Stalti stāv Mežaparka priēžu dzintarainie stumbri sudrabzaļiem skuju cekuliem zaros; tik tikko manāma vēsma glaužas bērzu galotnēs –

aiz un abpus milzu estrādei, kur pulcējušies dziedātāju tūkstoši. Visam tam pāri nesalīdzināmi ģiedri zila debess. Knieb sev rokā, jūti – tu nesapņo, esi dzīva, nomodā un Rīgā. Un tūlīt sāksies svētki...

Noliecos pie kājām ziedošo rasenīti noplūkt; paostu to, zaļi smaržo, ieliekot programmā, lasu Pētera Barisona vārdu. Un ir – Jāņu vakars, protams, aizlijis, sen, sen, Sēlpils pilsdrupās; lejā Daugava ar plostnieku uguns kuriem krastā, un mēs, ģimnāzistes, no Rīgas dzimtā pusē sērst atbraukušo komponistu ielenkušas, sākam klusi līgot... Roka atspiežas pret saulē sasilušo, pelēko, nekrāsoto koka solu, un, gaidīdama veros estrādē. Te pēkšņi pa labi, mūsu pašu ekskursantu pulkā, tai pašā solā, pussēdus piecēlusies (vai neapsēdusies), dāma raibā vasaras tērpā sašutusi prasa: "Vai tad te nav ar ko to solu noslaucīt?" Klusums. Mani Rīgas draugi apmulst, skatās lejup; sašutums manī kāpj karstā vilnī – tādu tēlotu pārākumu! Un pēkšņi dzirdu savu balsi: "Ak, cik jums gan smalks tas dibens!" Apkārt uzbrāzmo smiekli, slaukāmā prasītāja ir apsēdusies, un man ienāk prātā – ja nu tur bija putna vizītkarte? Tūdaļ arī loģiska atbilde: gan jau viņai rokassomiņā ir audekla vai papīra mutautiņš! Un, ja ne, tad te lieti derētu svešatnes gudro plānotā grāmata: kā uzvesties, apmeklējot dzimteni, protams, ar pielikumu – kā negāzt podus.

Silti. Saloku savu balto mēteli un nometu zālītē pie kājām. "Kļūs netīrs," saka Māris. Lai – man nav žēl; smeldz tikko dzirdētā svešatnes plātība, ākstība. Kas tad mēs bijām, esam? No ganiem nāca pat valsts prezidenti!

"Dziesmai šodien liela diena!" Šalc tūkstošu balsīs Barisona melodija. Tai izskanot, pa estrādes kāpnēm lejup steidz koriste – tautumeita ar ozolzaru vainagu diriģentam. Dziesma pāršalc dziesmu.

Estrādē kāpj Leonīds Vīgners, un publika uzgavilē; viņš ceļ rokas – un "Vējš augstākās priedes nolauza...". Realitāte? Skatos programmā: Emīls Dārziņš, Raiņa vārdi. Klusinātāk, patiesāk, liktenīgāk – kongeniālāks vārdiem un melodijai ir šīs mūsu tautas likteņa dziesmas tulkojums dzimtenē. Nav asaru. Kā reibums, pusnemaņa uz brīdi, un dziesma jau pulsē asiņu ritmā, esam viena otras daļa.

Vēl dziesma dūc asinīs, deju ritmi draso domās, senais un jaunais jundās juku jukām iztēlē. Ko šādā vakarā, pirmā vakarā pēc divdesmit sešiem svešuma gadiem ceļinieks dara Rīgā? Viesnīcā esot restorāni, bāri; vienu, dēļu sienām daiļotu, dēvējot par "Skapi"... Iesim turp šovakar?

Autobusi apstājas viesnīcas priekšā. Cau-ri, pāri, garām, pa vidu drūzmai redzu un jūtu – uz Rīgas viesnīcas kāpnēm mani gaida Jau-nība – kara pārrautā dzīve – gaida Cilvēks, bez kura, lai izturētu, sirds kalās akmenī...

Mēs sadodam rokas un ejam pa Rīgu.

Ziedošu ceriņu zili violetās kupenas kanālmalā, skurbenais tvans Operas laukumā un ap strūklaku, ziedošu ceriņu krūmu ēnas ap katedrāli Esplanādē... Garām ejot, ziedu ķekarā ieraugu septiņlapīti un apstājos – šo manu Rīgas laimi uzmanīgi ieliekot starp Dziesmu un deju dienas programmas lapām, uzskatu rasenti...

"Raspodīņi, spogulīši,

cik tad stroncija

katrā no jums?" (Dzejo Māris Čaklais.)

Vai arī ceriņos, Rīgā – stroncijs? Tālā, svešā pasaule, aizmirsti! Rīga, pastāvi ārpus laika, pār laikmetu!

Zaļgani blāzmainās debesīs mirgo pirmā zvaigzne.

"Kā tu spēji dzīvot bez dzimtenes?" vaicā Cilvēks.

Nekad es to neesmu spējusi.

Pirmajam braucienam sekojuši vēl astoņi svētceļojumi, un to rezultātā jūtos tā, ka, lai kur arī es vadītu savu uz pusi šķelto mūžu, garā un patiesībā dzīvoju Latvijā, dzimtenē.

Velta Toma

Suniska pašsaruns

Radio zina: Vindzora, Ontario,
pildās suņu sprastā sabojāpes radio.
Bez mūzikas suņi nonākuši izmisumā.

Spēlējiet, spēlējiet atkal
nāvīgi akumjo vaissi.

Ie es nedzirdu savu balsi

kaucienā pēc cilvēku

mīlestības

mājas ar p *33 dzejoļi,*

dzīva koka -

kas atgriežas mājās

Mēs sadodam rokas un ejam pa Rīgu.

Ziedošu ceriņu zili violetās kupenas kanālmalā, skurbenais tvans Operas laukumā un ap strūklaku, ziedošu ceriņu krūmu ēnas ap katedrāli Esplanādē... Garām ejot, ziedu ķekarā ierzugu septiņlapīti un apstājos – šo mānu Rīgas laimī uzmanīgi ieliekot starp Dziesmu un deju dienas programmas lapām, uzskatu raseņīti...

"Raspodīgi, spoguļīši,

cik tad stroncija

katrā no jums?" (Dzejo Māris Čaklais.)

Vai arī ceriņos, Rīgā – stroncija? Tālā, svešā pasaulē, aizmirstī Rīgā, pastāvi ārpus supurē ievāzī, aizmirstī Rīgā, kas atgriežas mājās, kas atgriežas mājās, kas atgriežas mājās.

Zaigari blāzmainā debesī mirgo pirmā zvaigzne.

"Kā tu spēji dzīvot bez dzimtenes?" vaicā Cilvēks.

Nekad es to neesmu spējusi.

Pinnajam braucienam sekojuši vēl astoņi svētoceļojumi, un to rezultātā jūtos tā, ka, lai kur arī es vadītu savu uz pusī škelto mūžu, garā un patiesībā dzīvoju Latvijā, dzimtenē.

Veļa Toma

Veļa Toma ir latviešu dzeiņotājs, dzimstis 1948. gadā. Viņš ir bijis daudzu dzeiņotāju kolektīvu dalībnieks, un viņa dzeiņi ir iekļauti daudzos dzeiņu krājumos. Veļa Toma ir arī rakstnieks un žurnālists.

Suniska pašsaruna

*Radio ziņa: Vindzorā, Ontario,
pilsētas suņu sprostā sabojājies radio.
Bez mūzikas suņi nonākuši izmisumā...*

Spēlējiet, spēlējiet atkal
nāvīgi skumjo valsī,
lai es nedzirdu savu balsi
kaucienā pēc cilvēku
mīlestības
mājas ar pagaldi
dzīva koka –

Mūzikas roka
mani valdīs,
kad iemaldījies postā
nīkstu sprostā –
Ilgojos, lai melodijas
mani atkal sasvilpj
lai glāsta
lai baro
pirms izlaižu garu –

Neona spuldzi
pie režģa sienas
un nailona kaulu pie purna
atdotu par mūzikas sauli
romantiski maigu
vai džesīgi durnu –

Ar kreiso kāju kasīta pavēdere –
laizīta greizsirdībā sakosta auss –
metalliska smilkstēšana –
tava vai mana –
kā uguns posu
klusumu plosa!

Pirms kļūstu traks,
spēlējiet, spēlējiet atkal
nāvīgi skumjo valsi,
lai es nedzirdu
nedzirdu
nedzirdu
savas suņa sirds
balsi!

Mēs

Pasaules sākums

mīt mūsos –

Nedomā par to,
ka tu tapusi lēnām.

Bēdz no ēnām.

Esi, kas tu topi
mīlestībā.

Nepieminu,

kur gudriību dzēru, –

Ar tavu mēru.

topu pilnīgs,

kas esmu.

Nedomā par to,

kā trūka.

Nepiemini to, kas bija –

Viss sākās ar mums.

Apzinies pilnību,

izkāp svētku drānās

no mīlestības

un apliecini to,

kad mānās

pasaule putekļos.

Veidos mūžīgos

saki, ka tava

laime un slava

esi pats,
tapis caur mums –
iegūvums
Dievam un cilvēkam
mīlētam.

Elpojot tavu dvašu,
dzirdu tavas domas,
tevi pašu
pilnīgi mūsu
un savu.

Tavā balsī vēl jaužu
aizmirstas, senas šaubas,
vientulību
mums svešu,
reiz tavu –

Tu tapi ar brīdi,
kad piedzimi,
pārveidots manas dvašas –
Tava līdzība
pilnībā.

Mīlēju tevi tā,
ka tevī
tapu pati.

Ik mats sien mūs, radītus
vienu otram
ar sākumu mūsos,

mēs esam reizē un kopā –
kā bulta stopā.

Pasaules sākums
mīt mūsos –
Būsim, kas mēs topam
mīlestībā.

Balsis

Es dzirdēju balsis tumsā

vai tālumā,

grūti šķirt –

Viņš vaicāja:

– Kam tu posies? –

Viņa teica:

– Tev, vai mirt. –

– Ko teiksi, kad sagaidīsi?

Vai glāstos mani tīsi?

Kāda būsi, mīlotā? –

– Par īsu mūžs pasacīt to,

par garu vārds,

tiekoties dvašā, –

Es ieiešu tevī pašā

un klusēšu laimīga tā,

kā zeme klus rītausmā,

sarkdama rītausmā. –

Milēju tevi tā,

ka tevī

tapu pati.

Ik mats sien mūs, redzētus

vienu otram

ar sākumu mūsos,

Izredzēta redzēšana

Visa pasaule atspīd
man tavās acīs,
gaišuma apmirdzēta.

Redzu, ieraugot jaunu
šīs zemes seju –
tuvuma pasargāta.

Visā divkārši tiekos,
ar tevi dalos,
klusuma apskaidrota.
Mana pasaule tavās acīs.

Dienvidū

Lēpu lapu zaļā klājienā
ieslīd vilnis, klusē bula gais –
Dzīli šūpo maigā mājienā
ūdens rožu baltums zeltainais.

Airus necilā,
meldrājā
ūdens meitas
zaļie mati spīd –

Laiva lēni slīd
ūdens rožu
dūksnājā,
dienas spožumā –

Meldri laivu
zaļā krēslā sedz
Saulē dzīlē
zelta sveci dedz –

Vilnim piekļaujies,
šūpojies –
saujas smēlienu
pie lūpām cel,
veldzējies
un dziļāk dzīlē ej – – –

Ūdens meita
viļņa vālā smeļ:
dziļāk ej –
Zaļie mati spīd,
aicina
un dziļāk dzilē slid – – –

Ūdens rožu vidū saule snauz
zelta aplī, dienas tvīkumā –
Ūdens meitas matus vilnis glauž,
laivai slīdot zaļā likumā.

Vīzijas

Pa staru augšup slīdot,
pār manu ēnu spīdot,
ap mani mēness apdārzs zied...

Skar kā viegla veļa plauksta
roze rasā auksta.
Melodija liega, lēna
šalc kā mēness ēna –

Hiacinšu bīrzēs sudrabainās
vizmošana mainās.
Aizzudusi zemes mala,
pasaule bez gala...

Atdod manu miegu,
debess puķi liegu
liec pār mani bālu.
Aizvizini tālu
lēnā skaņu vilnī.

No zvaigznēm mūzika
un gaisma liegi lija,
un spožā sudrabā
ap mani telpa bija –
Nakts nāca, maigi mirdzēdama, mājās.

Es esmu ūdens mēnesnīcas zaigā
un siltā naktī iztvaikoju liegs, –

Es esmu mēness vizmošana dzīlē,
kad aizbēdzis no tavām acīm miegs.

Pār niedrām rīta melodija laidās, —
jau saules laiva zelta viļņos svaidās.
Cērt stari, ielec debess dzīlē skaidas.

sapņu šūpots —
līksni strīdi.

Uzlejš sauli
nakts bez gala.

šīs senās —
Āriko pusi.

miega magones
zemi postāšā,
tāvas acis

gāstus vēsmos —
tāvata murgu

Guā, mīlais,
brudzinā dūšā,
izūstot-elpai.

Burve pieturēt
Vērtīšos burvē,pār sevi apbur —
vārbus iepūšū

Tapu tava
ziedu-tējā —
ogu piņos

karstā dvaša,
avīšku kaulos —
sogom murgos.

ir tevi saucu,
pēms vasars —
saulē salauztos.

Metnu ezeru
"Saulē pār saulēm",
nakši pār peldu,
slīdi manu mīlo,

bēdu smaga,
bāgo draugu —
Vesēlību.

Dziedināšana

Tālumi tura,
nelaiž tuvumā
uzlikt manu
roku vieglu
tavai sirdij,
vārgušai sāpēs
naktīs bez gala.

Ārisko pusi,
zemi postažā,
tavas acis
tvarsta murgu
neatmaņas
drudžainā dusā,
izzūstot elpai.

Vērtīšos burvē,
vārdus iepūtīšu
ziedu tējā –
ogu pilnos
avišķu kaulos –
pērnās vasaras
saulē salauztos.

"Saulē pār saulēm,
sildi manu mīļo,
dārgo draugu –
Veselību,

spēku dāvā,
ar zemes sulām
vainas dziedini.

Linu palagos
spožos, vēsos guldīts,
guli, mīļais,
sapņu šūpots –

Lielceļš saulē
sauks tavu sirdi
ārēs senajās –
Miega magones
pāri krūtīm
manu roku
glāstus vēsmos –
Guli, mīļais,
lai tavas vainas
sadzīst nemanot –”

Burve pieburot
pati sevi apbur –
Topu tava
karstā dvaša,
svaidos murgos,
ir tevi saucu,
sāpēs tavējās –

Melnu ezeru
naktī pāri peldu,
bēdu smaga,

svina pilna –
tai svešā krastā
tevi meklēju –

Saules zaķīši
loga lokā lēkā,
bāli biklo
tava vaiga
smaidu staro –
jau atlabušu
možā atmodā.

Arisko pusi,
zemi postāžā,
tavas acis
tvarsta murgu
neatmanās
rudzainā dusā,
izžušot tēsi.

Vērtīšv burvē,
vārdus iepūtā
ziedu – ājē
ogu pilnos
avišķu kaulos –
pāmās vasaras
saulē salauztos.

"Saulē pār saulēm,
sildī manu illo,
dārgo draugu –
Veselību,

spēku dāvā,
ar zemes sulām
vainas dziedini.

Līnu pāļos
spozos, vēsos quibās,
gull, mīļais,
sagru šūpots –

Lielcēš saulē
sauks tavu sirdi
ārēs senajās –

Miega magones
pātī krūtīm
manu roku

glāstus vēsmos –
Gull, mīļais,
lai tavas vainas
sacīst nematot –

Burvē pieburot
pātī sevi apbur –
Tāpu tava

krastā dvasā,
svaidos murgos,
ir tēvi saucu,
sāpēs tavējās –

Melnu ezuru
naktī pātī peldu,
bēdu smaga,

Atziņa

Ne reizē nākam, ne ejam.
Dzīvībā dejam,
brīnumā esam kopā.

Lēmusi Laima skopā
bezgala naktī un dienā
ieiet pa vienam.

Pieliecies tuvāk sirdij,
asinīs dzirdi:
mēs esam abi, vēl abi.

Ne sargāt, ne glabāt,
pārtopot labāks,
atdodot roku rokā.

Mūžības miņu lokā,
pavīdot sejām,
ne reizē nākam, ne ejam.

Svešā dārzā

Ūdens debesu
saule ziedu krāsā
un apsei trīsas
jaunajās lapās
un akmenim siltāks
kā man vaigs –
kā varējis viss
kopš vakardienas
tikties
saskanēt
atspoguļoties

palus iznesušos
debesu ūdeņos –
teic tu!

Nemeklējot zem vecāsmātes
paradīzes ābeles tikāmies –
zieda īss brīdis likās
no mūžīgām mājām
līdz svešatnes nekurienei.

Visos vārdos nenosaucamo nakts
skaistumu mironīgs mēness blāzmo –
ēnas no atspīdumiem
ūdenī gaisma glāsta –
vai tu no manis?

Rīta putns vērmeļu vīna krāsā
no Quercus Borealis
bārkstainiem ziediem medus rasu
melnā knābitī lasa –
zelta vai ziemeļblāzmainas
birs sarkanam ozolam zīles?

Dārza vārtos ziedošu pāva asti
pret trejām bērza bārbaliņām
tielēdamies izmainījām –
izaugs āriski bērzi
meijosim trejdeviņus
Vasarsvētkus –
pie klēts duru
pie pagalvja
pie pūra lādes
šalks jaunā šalkšanā
manas senās dienas.

Lieladiena aust

Lieladiena aust un staro
no trejdeviņām šūpolēm
tālās bērnu dienās
debesīs sviestām –

augstu līdz saulei!

Sīpolainas kāpj un garo
no apkvēpušiem katliņiem
koka pavārnīcās olas –

par šūpuļu kāršanu!

Māla krūzē plaukst un zaro
no upmalas vītoliem šķīts
(samērcējot kājas)
pūpolu klēpis –

apaļš kā pūpols!

Liela diena aust un staro
no trejdeviņām šūpolēm
tālās bērnu dienās
debesīs sviestām –

augstu līdz saulei!

* * *

Bluķi stāvā kalnā veļam,
dziļā ziemas tumsā
līdzinām saulei ceļu.

Danci vest un dainot mākam,
gaišu guni kurot
ķekatu dziesmas sākam.

Balta kaza ledu bada,
šķiras tumsas sili –
atceļu saule rada!

Lec, kaza spožiem ragiem,
lec, kaza, asiem nagiem!
Izmin sniegu, izmin ledu –
dancodama sauli ved!

Taps diena garāka
par vienu sprīdi,
par īsu brīdi
balta kaza kalnā kāps.

Bluķi stāvā kalnā veļam,
dziļā ziemas tumsā
līdzinām saulei ceļu.

Par sāpēm

Avīzē melns uz balta:
zinātne izgājusi jaunas zāles —
nākotnē bērni dzimšot bez sāpēm,
mātēm tobrīd' lasot joku lapas,
vilējot nagus, skatoties
slep kavu filmas televīzijā...

Hm... pāris desmit gadus pēc tam
lasīsim tās pašas avīzes sludinājumu ailē:
no mēģenē uztvertas spermas ieņemts,
mātei bez sāpēm dzimis, jauneklis
vēlas iepazīties ar jaunavu,
kas tēva un mātes
mīlestībā tapusi, sāpēs
dzimusi — kādā tālā mazā atpalikušā
tautā un valstī.

Vai nākotnē karos un kausies
bez sāpēs šai pasaulē nākušie
pret mātes vaidos dzimušiem?
Atsāpināto tūkstoši pret
dzīvē sāpot laisto
miljoniem?

Kuri būs nejūtīgāki,
tie, kas bez sāpēs sargāti
vai vaidu apdvestie?
Kuri būs stiprāki,

gudrāki, ļaunāki,
neprasāt – labāki,
tāda vārda leksikonos
trūks, tāpat kā jēdzienu:
Māras pirts,
pādītes didīšana,
saru pēršana,
raudzības –

Nesāpētāja cilvēce –
remdenībā izspļauta
svešuma tiesa!
Apgarotai miesā
gribētos atdzimt tai
tālajā zemē un tautā
no stipra tēva un jaunas mātes
mēness pilnatņu ievziedu nakts –

– Kur Māriņa basa tek
zelta slotu padusē
pie jaunām sieviņām
grūtajās dieniņās –

No mīlestības
sāpēs atdzimt.

Ticēt un domāt

Sarunāties ar saviem sapņiem,
zemē, par kuru
ik nakts sapņots
un dienās domāts –

Svešā pusē bez saknēm gaidot
brīdi, kad visi
pār laika telpu
mēs tiksim mājās –

Dzīvie izmirst. Necaļas augšā
neviens, kas atdots
kā asins ķīla
par mūsu zemi.

Smilgas aizaug tās vietas, ceļus,
mājas, kur brīvi
un jauni gājām
teiksmainā gaismā.

Sarunāties ar saviem sapņiem –
gribēt un varēt
ticībā dzīvot
nākamam laikam.

Mūsu nebūs, gars dzīvos tālāk
vietā, kur mūžus
vadīja tauta,
kas nāvē nenīkst.

Jauni, citi, viedumā sīksti
uzcels un vadīs
tēvzemi mūsu
no mošķiem brīvu.

Miglas soļiem, pa veļu laiku,
nāksim, lai sērstu –
satiekot dvēseles
no mūsu dienām.

Vārpā un skarā,
meža rozes tvanā –
upur soļim savas
ānāšvīdā savān

Nemēklē kapa,
kur mani raka –
pasaule tapa
kā uļševā

Tie, kas palika mājās

Mans nespēks kaunas
no jūsu spēka.

Ticība jauna

ceļ jūsu ēku –

Jūs palikāt mājās.

Kā sauja sēklas,
kas sēta zemē,
nolemta Dēklas
uzdīgt zem lemess –

Jūs palikāt kopā.

Kad svešā vieta
mūs gurdus dara,
cerībā cieti,
kaut deldē vara –

Kas palika mājās.

Atceļa nava.

Vien veļu takās

ar jums būs slava
man aizklīst blakām –

Būt savā vietā.

Atceļš

Soļi vairās zemes,
izmisums taujā:
savus mīļos mīdu
baltu smilšu sauajā.

Birzēs, purvos, silos
gūlumu guļ gājušie –
apinis no matiem pin
kāpnes augt pret sauli –

Dzīvie staigā garām,
meklējas un tiekas te –
tuvien nāk no nāves,
malduguņu purvā spīd
jaunā brāļa kauli –

Vārpā un skarā,
meža rozēs tvanā –
savus mīļos rodu
nāves dzīvošanā

★

Nemeklē kapa,
kur mani raka –
pasaule tapa
dvēseļu aka.

Varoņi klusē
ciņos un ceros –
dzimtenes pusē
krītu un tveros.

Ticība jauna
ceļ jūsu āku –

Jūs palikāt mājās

Kā sauja sēklas,
kas sēta zemē

uzdīgi garām

Jūs palikāt kopā

Kad svešā vietā
mūs gurdus dara,
cerībā cietī

kaut deldē vara –

Kas palika mājās

Atceļa nava.

Vien veļu takās

ar jums būs slava
man aizkļūst blakām –

Būt savā vietā

Dzimtene

Dažs tevi līdzina
ar svešumu
un smejas –
nabagāka tu.

Man tevi līdzināt
ar sapņotu
un mosties –
īstenāka tu.

Ar bites noskumu
pēc negaisa
tu spārnos –
lai spietotu.

Es mīlu tavu
klusu lepnumu
uz TU.

Viesos

Vizmai

Uz Lielo kapu sola,
senai kapliņai piederīga,
mani sēdināji tu, Rīga –
viņas namā uz kapu sola.

Starp simtiem dārgu viesu
citu laikmetu, mūžu, dzīves,
asins cīniņu aklū, sīvu –
savā namā starp simtiem viesu.

(Ar dāsnu kapu cienastu
deva mutēm un deva miņai
rokas pilošas saldmē viņai –
no augļiem tai saules dienā.)

Pēc svētku dzīrēm maldities
vairs nevar pie tukšiem galdiem –
Rīgas namā uz Lielā sola
kapu māsībā palikt solijos.

Ja snieg

Mārim

Ja tai mūžīgā pilsētā snieg,
ja dziļi klusi balti snieg –
atsvied man vienu sniega pikū
ar mitrā dūrainī
gurkstoši saspiestu smaržu.

Ja tai mūžīgā pilsētā snieg,
te gaisma logā neiemigs
modra uzmanot būkšķienu,
kas rūtīm drebēt liks
tava tālā sviēdiena priekšā –

Ja tai mūžīgā pilsētā snieg.

30. XI. 1969

Daugavmalas smilga

J. P.

Māj man no mājām ilgi

Mūksalas smilga –

Ai, tās zelta skaras,

ai, tās sudrabiņa –

saulē glāstīt varu

visu vasariņu

smilgas zieda sirma

siltā pieskārienā –

Zelta pilnas rokas,

pilnas sudrabiņa –

smilgu veldrē plokot

čukstas valodiņa,

vēsti vēsmo vēji,

elš – vai sadzirdēju –

Daugavmalas smilgas

aug caur trūdiem ilgi...

Velk vēji pār Daugavu

no austrumiem

ar baismu teiku –

(nepateic, nepateic,

minēt liek!) –

Velk vēji pār Daugavu

no rietumiem
ar senu lāstu –
(neglāsta, neglāsta,
lūko lauzt!) –

Daugavmalas smilgas
aug caur trūdiem ilgi...
Aug caur trūdiem,
aug caur kauliem,
aug pret sauli –

Liecas uz Mūksalas pusi,
zied saulē un klusē,
mirkst lietū un raud –
Vēji velk, nenolauž
pieplakušu pie zemes
ne liktenis, ne lemess –

Māj man no mājām ilgi
Mūksalas smilga –
Ai, tās zelta skaras,
ai, tās sudrabiņa –
dārgu nastu pacelt grūti
asru pilnām krūtīm...

1970

Baltās lapas

Mārim

Divas baltas papīra lapas

no mājām

plaukstām aplājot

laiks apstājās,

nē, atgriezās un bija –

rudens zem vecajiem kļaviem

saules zaigošanā klāja

paldenas lapu kupenas zem kājām –

veļu migla vēlu nolija –

tīmekļi stīgoja rugājos –

rasā sirmā un smagā

aiz manis atālā sliede –

kartupeļi baltoja atartās vagās –

norās virši ziedēja –

no apsūbējušām, palsām

un rudām lapām

spraucās bērzlapītes –

un atūjoja atbalsī

tāla tava balss

no mājām –

bet varbūt šalca apse

no kā šis papīrs tapis?

apse vienmēr trīcošā

sudrabaini sīca?

Es meklēju koku vārdus,
lai apsi atburtu –
lai uz papīra parādītos burti
ar tavu vārdu –
meža cirtēju ugunskurs –
dūmu un skaidu smārds –

bet apsūbējušās, palsās
un rudās lapas šalc
un balto atbalsi
tāla tava balss
no mājām.

1970

Aizejot un atnākot

E. Z.

Mūs māca dzīvību saņemt,
teikt un gaviļēt.

Mūs milu sumināt māca,
ņemt un dāvināt.

Mūs nāve nemāca ieiet
neatskatoties
pa dzīvības vārtiem,
lai turpinātos –

Vaigu vaigā ar mīlestību,
aplim galā un iesākumā,
aizejot un atnākot.

Asaru lāsēs
skumuši ejam
nāves māsu
dzīvības meitu
žēlabu dziesmās
pieminēdami –

Ai veļu sniegi,
ai nāve aukstā,
mūžīgā miegā
mīļoto saucāt! –

– Nesērojiet manis,
es esmu pāri,

es esmu visā
neapdzisusi –

Vaigu vaigā ar mīlestību,
aplīm galā un iesākumā,
aizejot un atnākot.

24. XII. 1970

Viesu grāmata

Pulka viesu ieviešušies
manā viesu grāmatā –
i Aizsaulē jau
aizsaukto elpa un
roka vēl te
uz papīra
ar tobrīd pateiktu
paldies –

Mani mājas viesi –
saku, lapojot
lēnām –

Kad Tu ieviesīsies
manā viesu grāmatā?
Taupu Tev baltu lapu
ar gaili ūdenszīmē –
trīs reizītes nodziedāja
no rītiņa agrumā –

reiz Tava mute
manu modinās –

Atskatos, te, kādā lapā
pret gaismu spīd zīmes,
agrāk nepamanītas –
lasīt nemācēdama
manas mātes mātes māte
iekrustījusi

trīs cimdu rakstu +++ Auseklīšus –
Radu rakstus izlasīt mācos
visu vienu mūžu.

I
Vai izlasīšu savu
Vietas diezgan –
nēkas nav jānoāda
lai celtu savu
pārtukta krusums
notrukta tasa
saturkta domas –

V
un tikvien
kā garām ejot
ceļu taujādams
apstājās svešais
Man cītas gudrības
kā vien tā
tev pusnaktī
čukstētā

II
Pirmajā ziemas dienā
saskatījos ar
pumpuru, kas
pavasārī
tic.
? zināra kā
– ra sātīkveidī zīvē
caur viņu klūvi.

III
Kad es galīgi
sīzģėjusi neceļus
vāi turpināšu iet –
Ied es tikāu
uz oca,
kuram nav
gala.
Iv
Vēlns, kā lai izzā,
vai viņas jētas?
Iim āt gūm arīv jāv
kā mēs viņ nistam?

Domu drīksnas

I

Iztraucēta diena
pārtraukts klusums
notraukta rasa
satrauktas domas –
un tikvien
kā garām ejot
ceļu taujādams
apstājās svešais.

II

Pirmajā ziemas dienā
saskatījos ar
pumpuru, kas
pavasari
tic.

III

Kad es galīgi
aizgājusi neceļus
vēl turpināšu iet –
tad es tikšu
uz ceļa,
kuram nav
gala.

IV

Nebaidies,
neaiztikšu tavu.
Vietas diezgan –
nekas nav jānoārda,
lai celtu savu.

V

Man citas gudrības nav,
kā vien tā
tev pusnaktī
čukstētā.

VI

Esi varonis?
Tevis pieveiktais arī –
caur viņu kļuvi.

VII

Velns, kā lai izzilē,
vai viņas jūtas īstas?
Vai viņa mūs tā mīl,
kā mēs viņu nīstam?

VIII

Skaties negatīvā –
tie baltie ir melnie kaķi
un gluži kā dzīvi –
Neredzi? Pelnaina
tumsa un kaķu nav nekur?
Tad tev tie jāuzbur!

IX

Te zeme,
te tauta –
tautai zeme
zemei tauta –
savieši sasaucas
svešais aujas –

Mirstīgie
nemirstīgi
mirst –
Izmirušie
nemirstīgie
atdzimst –

X

Tvanēja ziedoša man
ābele līcī –
Augļus plūc rudenī tu
jaunajam vīnam.

14. VI. 1969

XI

Saules sapnis
nekad nev māņi –
pat zem purva
gul dzintara slāņi.

Kāds lasa, ieklausos

X

Kāds lasa patiesības skurbo dzeju,
Es acis aizveru
un ieklausos ar sirdi,
un viņa balsī tavas domas dzirdu –
to ritmu mezglus
asumu un izmisumu –
uz mani runā tu.

Ne tikai runā vien,
tu topi tuvāks,
neatšķirts un neaizstājams
un nesamaināmāks –
Ne tavā vietā cits,
ne tu tā otra vietā –

Kāds lasa patiesības skurbo dzeju,
ar tinti rakstītu,
bet asinīm un indi –
es dzirdu jūtu tveru katru rindu –
ik vārdu pieņemu,
ik domai piederu –
uz mani runā tu.

Vai esmu nosaukusi tavu vārdu?

Jo iztrūcināts lasītājs dveš – jā!

un – bet un brīnās.

Es aizslēpjos aiz izmisuša smīna,

jo pazīta un atklājusies brīnumā –

Uz mani runā TU.

1970

Man, gūsteknim, tavs

maiguma matu tumsā,

tu iznāc pretim

– kā cietumniece –

kalu galvu,

noceļtu matu totu –

Aiz žēluma es tev padotos –

ar ko tu mani sasaisīsi?

Viņa žēlas

Tavi mati bija nakts
klaidā uz mana pagalvja,
tie bija pakrēslis
saulē pārtvikušam
no tavu acu gaismas –

Tie bija simts smalku
saišu siet sirdi,
kad dvēsele padevusies palikt –

Man, gūsteknim, tava
maiguma matu tumsā,
tu iznāc pretim
kā cietumniece –
kailu galvu,
nocirptu matu rotu –

Kāds lasa paliesības skurbo dzeju,
Aiz žēluma es tev padotos –
ar ko tu mani sasaistīsi?

es dzirdu jūtu tveru katru rindu –
ik vārdu pieņemu,
ik domai piederu –
uz mani runā tu.

Martā

Uz mana loga skūpstās baloži.
Pil jumti, sniegam saulē izkūstot,
un pavasari atnes vakari
un sirds grib kādam sevi nest un dot.

Tā atdāvināt pretim neprasot –
kā pavasari atnes vakari,
pil jumti sniegam saulē izkūstot,
un manā logā skūpstās baloži.

Lietū

Pa puķu
tavām un manām pēdām
šodien iet
lietus
ar miglas padebesi.

Vai aiz lietus esi,
tālā zeme un mala,
kur cīrulis alu
dara dainu kumeļa pēdā?

Jaunības zeme bez bēdām -

Ne tu kumeļu baro
vest ceļu garu
mani rudenā naktī -
Sapņi
kā apiņi,
salnai zagti.

Caur lietu skatos -
rasa puķēs, pēdās,
un tavos matos -

Miglas padebesis
līst liegi
un iesūcas zemē un smaidā.

Sarkanās gladiolas

Tev pieder mana pilsēta
ar naksnīgām ielām, lētiem
tirgiem un dziļiem parkiem –
Man tu solies ar sarkanām
milzu gladiolām nepārziedēt
septiņas mūžīgas dienas.

Kvēlainā gladiolu
ziedēšanas burvība –
kā Lieldienu zaķa kurvis
ar spoži sarkanām olām
bērna ticīgam priekam
nepārziedēt liek –

Mums nevajaga nevienam
neviena cita,
tikai sarkano gladiolu
ziedēšanas solījuma
un vienam otra,
vienam otra bez mitas.

Kas dzīvība beigās?

Solījums ar smilšu grauda steigu

Satikšanās

No citas pasaules
no jaunības zemes,
kur nav sāpju,
tu esi nācis.

Kad tevi tās apņems,
man nesāpēs vairs –
es būšu aiz laika,
kur atkal sāksos –

No citas pasaules
es starošu priekā,
mīlestība
man nesāpēs vēl –

Jo būšu jauna
pārradīta,
lai tiektos pēc tevis,
kas sāpēsi dziestot.

Caur lietu skatos –
rasa puķēs, pēdās,
un tavos matos –

Miglas padebēsis
list liegi
un iesūcas zemē un smaidā.

Melnā

Solījumam ir smilšu grauda steiga –
baigās visam beigās.

Mīlestība, kā lapās vēja žūža,
neilgst mūžu.

Vai mirusi tā, vai tu
velc dzīvību
kļuvis paša ēna?

Nāve nav lēna,
dzīvība dziest
pirms beidzam ciest.

Un es?
Esmu gurda –
dzīvība mani ne nes,
ne urda.

Kā saules ceļam
atrisis spīdeklis
dzisis mājīgi viz –
memā saltumā zūdot –
pats savi trūdi.

Kas dzīvība beigās?
Solījums ar smilšu grauda steigu

Tai dārzā

Jaunā ābele

Jaunā ābele,
kad tu uzdīgi
no ziemciešu sēklas,
manus pirmos
briestoši sausos augļus
notrauca skarbs vējš –
Mana sēkla nekrita
savā zemē, kur tu ziedi,
kur tavs sūrais
saldums briedis –

Tu esi izredzēts koks
zelta ābolus nest
zemē, kur nav
ne dzīslīņas zelta.

Plosīta, lauza, šķelta
turi saknes zemē;
kamēr to neatrauj,
ziedēšana nav veltīga.

16. VI. 1969.

Logi

Pa logu bērns
pasaulē, koks
istabā skatās.

Nav logiem kā debesīm
acis tik platas,
tikai atvēšanās tāda,
kas debesis rāda
pat cietumniekam.

Pilsētā satiku
koku nocirstu, lapu
pumpurus sariesušu,
blakus ķieģeļu kaudzei,
cementa maisiem
un katlam.

Vai jaunais nams
lai būtu akls?

Bērns pasaulē,
koks istabā
pa logu lai
nesaskatītos?

Mana zeme

Cik pareiza atnākšana
pie manis pie manis pie manis
neatskatoties.

Cik pilnīga palikšana
uz mūžu uz mūžu uz mūžu
visīsākā naktī.

Cik parasta aiziešana
no manis
atskatoties atskatoties atskatoties
uz mani
mūžīgi.

Plosīta, lauzta, šķelta
tur saknes zemē;
kamēr to neatrauj,
ziedšana nav anašpēzī.

16. VI. 1969.

VELTAS TOMAS GRĀMATAS

- Minējums** (1943), Rīgā, E. Kreišmaņa
apgādā
- Latviešu sieva** (1946), Vācijā, Hanavā,
Gaismas pils apgādā
- Sēļuzemes sestdiena** (1953), Toronto,
Druvas apgādā
- Vēl** (1959), Dānijā, Imantas apgādā
- Mūžīgā spēle**, sonetu izlase (1960), Toronto,
Daugavas Vanagu apgādā
- Aldaune**, romāns (1960), Ņujorkā, Grāmatu
Drauga apgādā
- Dziļumā jāpārtop** (1963), Ņujorkā, Grāmatu
Drauga apgādā
- Sērdienes spēks** (1969), Ņujorkā, Grāmatu
Drauga apgādā
- Pēc uguns** (1975), Ņujorkā, Grāmatu
Drauga apgādā
- Maize no mājām**, dzejoļu izlase (1980),
Rīgā, Liesmas apgādā

Kāds lina iekļūst	75
Vaiņa māja	76
Marta	77
Lietu	78
Sarkanās gliudolas	79
Satikšanās	80
Melnā	81
Tai dāra	82
Logi	83
Mīna zeme	84
VELTAS TOMAS GRĀMATAS	85

VELTAS TOMAS GRĀMATU

- Minejums (1943), Rīga, E. Krūmiņa
- apgāds - sīnām eid sīnām eid
- Latviešu sieva (1946), Vācija, Hansa
- Gaismas pils apgāds
- Seluzemes sestdiena (1953), Toronto
- Druvas apgāds
- Vēl (1959), Dānija, Imantas apgāds
- Mūžīgā spēle, sonetu izlase (1960), Toronto
- Daugavas Vanagu apgāds
- Aldane, romāns (1960), Niujorkā, Grāmatu
- Druva apgāds
- Dzīlumā jāpāro (1963), Niujorkā, Grāmatu
- Druva apgāds
- Sērdienes spēks (1969), Niujorkā, Grāmatu
- Druva apgāds
- Pēc vagnis (1975), Niujorkā, Grāmatu
- Druva apgāds
- Māze no mājām, dziesmu izlase (1980)
- Rīga, Liesmas apgāds

SATURS

PIEZĪMES PAR SEVI PAŠU	5
33 DZEJOĻI, KAS ATGRIEŽAS MĀJĀS	35
Suniska pašsaruna	37
Mēs	39
Balsis	42
Izredzēta redzēšana	43
Dienvidū	44
Vīzijas	46
Dziedināšana	48
Atziņa	51
Svešā dārzā	52
Liela diena aust	54
«Bluķi stāvā kalnā veļam...»	55
Par sāpēm	56
Ticēt un domāt	58
Tie, kas palika mājās	60
Atceļš	61
Dzimtene	63
Viesos	64
Ja snieg	65
Daugavmalas smilga	66
Baltās lapas	68
Aizejot un atnākot	70
Viesu grāmata	72
Domu drīksnas	74
Kāds lasa, ieklausos	78
Viņa žēlas	80
Martā	81
Lietū	82
Sarkanās gladiolas	83
Satikšanās	84
Melnā	85
Tai dārzā... ..	86
Logi	87
Mana zeme	88
VELTAS TOMAS GRĀMATAS	89

SATURS

2	PRIEKŠMĒS PAR SEVI PAŠU
75	1. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
77	2. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
79	3. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
42	4. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
47	5. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
44	6. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
46	7. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
48	8. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
51	9. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
52	10. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
54	11. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
55	12. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
56	13. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
58	14. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
60	15. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
61	16. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
63	17. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
64	18. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
65	19. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
66	20. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
68	21. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
70	22. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
72	23. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
74	24. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
78	25. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
80	26. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
81	27. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
82	28. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
83	29. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
84	30. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
85	31. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
86	32. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
87	33. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
88	34. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS
89	35. DZĒMĒJI, KAS ATGRIEŠĀS MĀJĀS

Izdevējs – A. Mellupes SLA bezpeļņas organizācija
«Liktņstāsi».

reģ. apl. nr. 000326453, izd. 31. 08. 95.

Redaktors Māris Čaklais.

Tekstus salika Gusts Rutkis.

Maketēja Reinis Rutkis.

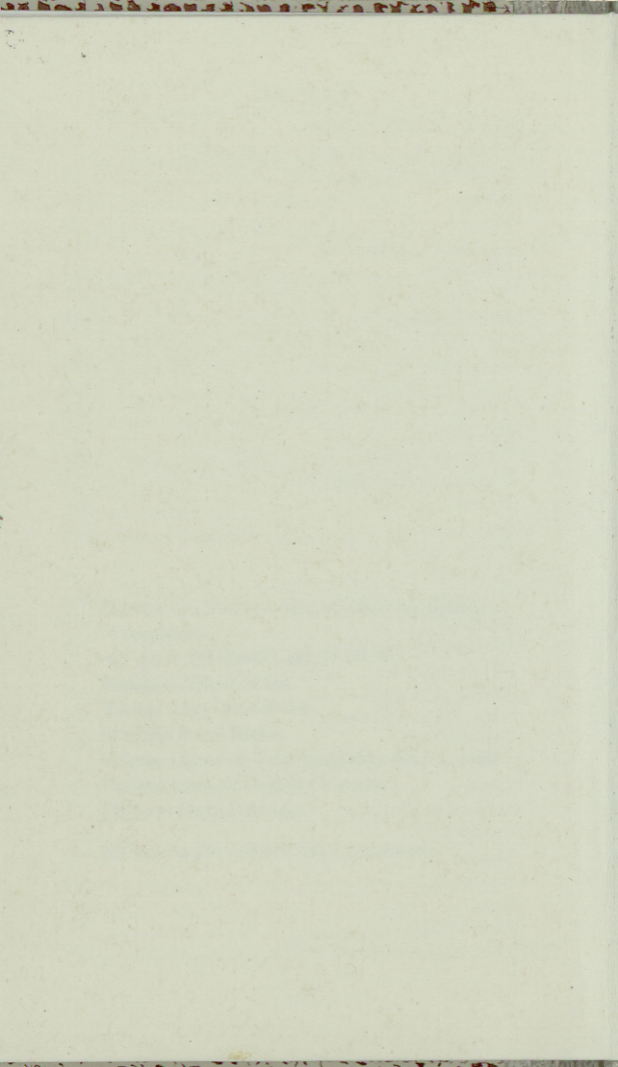
Grāmata izgatavota Talsu tipogrāfijas dizaina centrā.

Galvenā inženiere Dagnija Grasmāne.

Direktors Harijs Poļevskis.

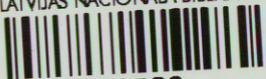
800 eksemplāru (200 red. eks.). Līgumcena.

Kontroleksemplārs 1.50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303051590

97-1
L21

Mums nevajaga nevienam
neviena cita,
tikai sarkano gladiolu
ziedēšanas solījuma
un vienam otra,
vienam otra bez mitas.

Anitas Mellupes
DROŠĪBAS ORGANIZĀCIJA
LIKTEŅSTĀSTI